

Η Δημοκρατία του Αγίου Τίτου

του Γιάννη Μηλιού¹

1. Η βραχύβια ανεξαρτησία

Τον Αύγουστο 1363 οι «άρχοντες» της Κρήτης, δηλαδή η οικονομική και πολιτική ελίτ (άρχουσα τάξη) της κοινωνίας, από κοινού Καθολικοί («Λατίνοι») και Ορθόδοξοι («Βυζαντινοί»), επαναστάτησαν εναντίον της Γαληνοτάτης Ενετικής Δημοκρατίας που ασκούσε επικυριαρχία στο νησί, με αφορμή την επιβολή ενός νέου φόρου στην Κρήτη. Συνέλαβαν και φυλάκισαν τις ενετικές αρχές (τους Ενετούς αξιωματούχους που «υπηρετούσαν» στην Κρήτη για ένα μικρό αριθμό ετών, πριν αντικατασταθούν από άλλους: τον «Δούκα της Κρήτης», τους διοικητές των βασικών πόλεων του νησιού κλπ.), και όρισαν μια δική τους πολιτική και στρατιωτική διοίκηση. Παραχώρησαν εξουσίες και προνόμια στην Ορθόδοξη Εκκλησία, σε μια προσπάθεια να εξασφαλίσουν ενεργή υποστήριξη από τον πληθυσμό, που στη συντριπτική πλειοψηφία του ήταν Ορθόδοξος, και ανακήρυξαν τη *Δημοκρατία του Αγίου Τίτου*, από το όνομα του προστάτη-αγίου της Κρήτης.

Η Δημοκρατία του Αγίου Τίτου ζήτησε την αρωγή του κράτους της Γένοβας για να διατηρήσει την ανεξαρτησία της. Μόλις λίγα χρόνια πριν είχε λήξει ο 3^{ος} ενετο-γενοβέζικος πόλεμος (1350-1355), στον οποίο η Βενετία είχε υποστεί σοβαρές απώλειες, καίτοι εν πολλοίς διεξήγαγε τις επιχειρήσεις της με πλοία και πληρώματα μισθωμένα από τον Βυζαντινό Αυτοκράτορα και τον Βασιλιά της Αραγονίας. Η γενοβέζικη βοήθεια δεν έφτασε ποτέ, ενδεχομένως από παρόμοιες αιτίες με εκείνες που είχαν οδηγήσει στην προσωρινή διακοπή των ενετο-γενοβέζικων πολέμων: το εσωτερικό σχίσμα της γενοβέζικης άρχουσας τάξης. Έτσι η Δημοκρατία του Αγίου Τίτου υπήρξε βραχύβια. Ένας στρατός κυρίως μισθοφόρων, διοικούμενος από Ενετούς αξιωματούχους, έφτασε στο νησί και τον Μάιο 1364 κατέλαβε την πρωτεύουσα Κάντια (Ηράκλειο). Η αντίσταση των Κρητών κάμφθηκε οριστικά το 1368, οπότε και αποκαταστάθηκε πλήρως η ενετική επικυριαρχία στο νησί.

Η στάση του Αγίου Τίτου διαφοροποιείται ριζικά από κάθε άλλη εξέγερση στην Κρήτη ή οπουδήποτε αλλού στη Μεσόγειο κατά τον ύστερο Μεσαίωνα. Δεν πρόκειται ούτε για μια από τις συνήθειες αγροτικές εξεγέρσεις για την απάλυνση των όρων οικονομικής και πολιτικής υπαγωγής στους γαιοκτήμονες, ούτε για μια εξέγερση της πόλης απέναντι στην εξουσία του πρίγκηπα ή των θρησκευτικών αρχών, ούτε τέλος για μια εξέγερση μερίδας των αρχόντων προς υπεράσπιση των εξουσιών και προνομίων τους απέναντι σε αλλόθρησκους ή

¹ Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Ε.Μ. Πολυτεχνείο.

«ξένους» άρχοντες, όπως είχε συμβεί επανειλημμένα στην Κρήτη στο παρελθόν. Εδώ οι Λατίνοι («Κρητο-Βενετσιάνοι») άρχοντες συνασπίζονται με τους όμορους «βυζαντινούς» άρχοντες, για να αποσχιστούν από τη «μητρόπολη», ιδρύοντας μια κρατική οντότητα κατ' εικόνα και ομοίωση εκείνης.

2. «Τρεις χιλιάδες χρόνια»;

Τα γεγονότα που μόλις περιγράψαμε αμφισβητούν τα αφηγήματα περί της τρισχιλιετούς ιστορικής συνέχειας του «ελληνισμού» και του «ιταλισμού».²

Οι πόλεμοι μεταξύ των κρατών της ιταλικής χερσονήσου δεν ήταν «εμφύλιοι», ούτε καν για τους σύγχρονους Ιταλούς ιστορικούς που αναζητούν τη «συνέχεια» της Ιταλίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Όπως έδειξε ο Βρετανός ιστορικός Eric Hobsbawm (*Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα*), η ιταλική εθνική συνείδηση, όπως και γενικότερα τα έθνη με τη σύγχρονη έννοια, αναδύθηκαν στα τέλη του 18^{ου} και τον 19^ο αιώνα, χοντρικά από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης.

Ταυτόχρονα, η Δημοκρατία του Αγίου Τίτου κλονίζει τη βεβαιότητα περί «ενετοκρατούμενου ελληνισμού»: υπήρξε η στιγμιαία εκδήλωση μιας άλλης πραγματικότητας, κρυμμένης σήμερα στη λήθη και τα κυρίαρχα ιδεολογικά σχήματα. Η Αμερικανίδα ιστορικός Sally McKee γράφει σχετικά:

«Εδώ το λεξιλόγιο του σήμερα αποτυγχάνει εντελώς, διότι είναι δύσκολο να περιγραφεί η σημασία της εξέγερσης του 1363 χωρίς προσφυγή στη σύγχρονη, αναχρονιστική ορολογία. [...] Ο όρος “εθνικό” περιγράφει επαρκώς το συναίσθημα που συμμερίζονταν οι Λατίνοι Κρήτες και οι Ενετοί της μητρόπολης, ή περιγράφει με μεγαλύτερη ακρίβεια το συναίσθημα που ώθησε τους Λατίνους Κρήτες να αποσπαστούν από τη Βενετία και να ενώσουν τις δυνάμεις τους με τους Έλληνες Κρήτες; Αν και η εξέγερση ήταν τελικά βραχύβια, η ανύψωση του λαβάρου του Αγίου Τίτου αποκάλυψε μια ευρηματική πολιτική βούληση που προσπάθησε να επαναπροσδιορίσει τον λαό της αποικίας ως ούτε Έλληνες ούτε Λατίνους, αλλά ως Κρήτες» (“The Revolt of St Tito in Fourteenth-Century Venetian Crete: A Reassessment”: *Mediterranean Historical Review*, 9/2, 1994: 204).

Δεν θα πρέπει να παραξενευόμαστε, λοιπόν, που όλοι σχεδόν οι Λατίνοι Κρήτες ήταν ελληνόφωνοι (και κάποιοι μόνο εξ αυτών δίγλωσσοι), ενώ η σπουδαιότερη ελληνική έμμετρη μυθιστορία, ο *Ερωτόκριτος*, γράφτηκε από τον γόνο μιας από τις πλουσιότερες

² Η Ρώμη φέρεται να έχει ιδρυθεί περί το 750 π.Χ.

οικογένειες της Βενετίας, τον Βιτσέντζο Κορνάρο, γιο του Giacomo Cornaro, σύμφωνα με τις έρευνες των Στυλιανού Αλεξίου, Γιάννη Μαυρομάτη, Peter Warren, David Holton κ.ά.

Πού μπορούμε, επομένως, να αποδώσουμε την κυρίαρχη αντίληψη περί αδιάλειπτης τρισχιλιετούς συνέχειας του ελληνισμού, του ιταλισμού κ.ο.κ.;³ Κατά τον Νίκο Πουλαντζά στον ρόλο του σύγχρονου κράτους, που ομογενοποιεί τις αντιλήψεις και πρακτικές των πληθυσμών εντός της επικράτειάς του:

«Το καπιταλιστικό κράτος θέτει τα σύνορα συγκροτώντας αυτό που είναι μέσα, τον λαό-έθνος, διότι ομογενοποιεί το πριν και το μετά αυτού του περιφράγματος. Η εθνική ενότητα, το σύγχρονο έθνος, γίνεται έτσι ιστορικότητα ενός εδάφους και εδαφικοποίηση μιας ιστορίας, κοντολογίς εθνική παράδοση ενός εδάφους υλοποιημένη στο κράτος-έθνος» (*Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός*, 1982: 164).

Μια τελευταία σημείωση. Ακόμα και από τη σκοπιά της «τρισχιλιετούς συνέχειας», οι εκδοχές είναι πολλές. Στο κορυφαίο κείμενο της «Εθνικής Παλιγγενεσίας», την *Ελληνική Νομαρχία*, Αωνύμου του Έλληνο (1806), διαβάζουμε:

«Η Ελλάς, ω αγαπητοί μου, οκτακοσίους χρόνους προ Χριστού ήκμαζε [...]. Αφού όμως εις τους 375 προ Χριστού, Φίλιππος, ο πατήρ του Μεγάλου Αλεξάνδρου, έλαβε το μακεδονικόν σκήπτρον, δια πρώτην φοράν, ήρχισε, φευ! να μιάνη την ελευθέραν γην της Ελλάδος [...] Από τότε, λοιπόν, οπού εστερεώθη ο χριστιανισμός, έως εις τους 1453, αντίς να αυξήσουν τα μέσα της ελευθερώσεώς των, φευ! εσμικρύνοντο. [...] Τότε εις την Ελλάδα εφάνησαν τρεις κυριότητες: η τυραννία, το ιερατεϊόν, και η ευγένεια, αι οποίαι δια ένδεκα αιώνας σχεδόν, κατέφθειραν τους Έλληνας και κατερήμωσαν την Ελλάδα. [...] Εις τοιαύτην κατάστασιν, αδελφοί μου, ευρίσκετο η Ελλάς, όταν [...], ο ουτιδανός και αχρείος θρόνος των Οθωμανών υψώθη εις την Κωνσταντινούπολιν».

³ Ο «γαλλισμός», αρκείται μόνο στα δύο χιλιάδες χρόνια ιστορικής συνέχειας. Θεωρεί ότι οι απαρχές του εντοπίζονται στο 52 μ.Χ., όταν οι Γαλάτες υπό τον Βερσιζεντορίξ πολέμησαν εναντίον του Ιουλίου Καίσαρα στην περιοχή του Mount Beuvray, όπου λίγους μήνες πριν το θάνατό του ζήτησε να ταφεί ο πρώην Πρόεδρος Φρανσουά Μιτεράν (“Letzte Ruhe bei Vercingetorix”, *Die Welt*, 18/8/1995).